

**ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БУКОВИНСЬКИХ ГОВІРОК
(НА МАТЕРІАЛІ ГОВІРКИ С. ЮЖИНЕЦЬ
КІЦМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Наталія РУСНАК

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
n.rusnak@chnu.edu.ua**LEXICAL PECULIARITIES OF BUKOVINIAN DIALECTS
(ON THE MATERIAL OF THE YUZHNETS DIALECT
OF KITSMAN REGION OF CHERNIVETSKA OBLAST')**

Natalia RUSNAK

Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych
ORCID ID: 0000-0002-1809-0337

Наталія Руснак. Лексическіе особенності буковинських говорів (на матеріалі говорів с. Южинець Кіцманського району Черновицької області). Актуальність дослідження обумовлена необхідністю изучения лексики говорів, которые сохраняют самобытное мировоззрение нации, реликты духовной культуры, ментальность народа, межъязыковые связи с другими народами. **Цель научного** исследования – охарактеризовать особенности лексической системы буковинских говорів. **Новизна научного** исследования заключается в том, что впервые в украинской лингвистике использован языковой материал говора с. Южинець Кіцманського району Черновицької області. В исследовании использованы структурный, сравнительно-исторический **методи исследования**, прием компонентного анализа. **Выводы.** Основу диалектной лексики составляют диалектизмы. Единый культурно-образный мир украинской нации подтверждают диалектизмы – исконно украинские слова, для которых источником является праславянский язык: *вирЕня, вирІтка ві-дЕй, витАти гальманІ, гАчі, глошІти, грЄтка, гУндзлик дРАби.*

Ключевые слова: *говор, лексический уровень языковой системы, диалектизм, заимствования, жаргонизм, коннотативно окрашенное слово, регионализм.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Активізація мовознавчих проблем у галузі діалектології спричинена гуманізацією суспільства, пошуками нації своїх витоків. Слово несе не лише лінгвістичні відомості про фонетичний, словотвірний, граматичний рівні, але й є носієм передовсім суспільно значущої інформації. Лексика говорів зберігає самобутнє світобачення нації, релікти духовної культури, розуміння етичних норм народу, стосунки з іншими народами, відтворює суспільно-політичні зміни в суспільстві. Аналіз лексики говорів дає змогу зробити висновки про основні тенденції розвитку лексичної системи мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі особливої актуальності набувають дослідження говіркового мовлення, створюються словники, монографічні описи окремих говорів (М. Астаф'єва, Д. Бандрівський, С. Бевзенко, З. Бичко, Ю. Бідношия, Г. Воронич, М. Голяннич, О. Горбач, П. Грищенко, Л. Дика, І. Ковалик, М. Лесюк, М. Негрич, Л. Осташ, Р. Осташ, Л. Паламарчук, Ю. Піпаш, Д. Бандрівський, Л. Рябець, І. Сабадош та ін.).

Актуальність дослідження зумовлена потребою подальшого вивчення говіркового мовлення, зокрема лексики буковинських говорів, що дасть змогу доторкнутися до незамулених джерел національної пам'яті, осмислити історичний шлях буковинців, усвідомити вплив екстралінгвальних чинників на лінгвальні.

Мета статті – з'ясувати особливості лексичної сис-

теми буковинських говорів на матеріалі говірки с. Южинець Кіцманського району Чернівецької області, яка, за класифікацією К.Ф.Германа, належить до буковинсько-надпрутьських говорів¹. Емпіричний матеріал вперше вводиться до наукового обігу.

У дослідженні використано структурний, порівняльно-історичний **методи**, прийом компонентного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Село Южинець у складі Північної Буковини пройшло складний історичний шлях. Перебіг історичних подій залишив слід у лексиці буковинських говорів. У говірці с. Южинець функціонує чимало діалектизмів, запозичених з німецької, румунської, польської мов, зберігають вони й окремі тюркські та угорські елементи. За словами К.Ф. Германа, “діалектні особливості є живими свідками історії мови, часто більш переконливими, красномовнішими, ніж могили, кістки і зброя”².

Основу діалектної лексики становлять діалектизми, або діалектні явища, – мовні явища, відмінні від літературної мови, що побутують на певній території. Пор. також *діалектизм* – “слово або сполука, які не належать до літературної унормованої мови, а до регіональних діалектів цієї мови” (дотримуємось цього погляду щодо діалектизму)³.

У статті обрано орфографічний спосіб відтворення діалектних явищ, такий, як у Словнику буковинських говорів, наголошений склад позначено великою літе-

¹ Herman K. F. Atlas ukrainykh hovirok Pivnichnoi Bukovyny [The Atlas of Ukrainian dialects of Northern Bukovina], Chernivtsi: Chas, 1995, P. 294 [in Ukrainian].

² Herman K. F. Ukrainski hovirky Pivnichnoi Bukovyny v istorychnomu ta linhoheohrafichnomu aspekti: Fonetyka, fonolohiia [The Ukrainian dialects of Northern Bukovina in historical and linguistic geographical aspect: phonetics, phonology], Chernivtsi: Ruta, 1995, P. 3 [in Ukrainian].

³ Selivanova O. Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopedia], Poltava: Dovkhillia-K., 2006, P. 126 [in Ukrainian].

рою.

За походженням діалектна лексика поділяється за власне питому та запозичену. При цьому варто зауважити, що термін запозичення має два значення – широке і вузьке. У широкому розумінні *запозичення* синонім до *іношомовної лексики* (у ЕСУМ *запозичення* і *походження* розмежовані). У вузькому (суто науковому) розумінні для запозичення важлива мова, з якої слово безпосередньо потрапило в мову-реципієнт.

Закономірно, що єдиний мовно-образний світ української нації засвідчують діалектизми – питомі українські слова, для яких джерелом є праслов'янська мова (слова з позначкою *заст.* перебувають у пасивному складі лексики): *бАвитиси* “затримуватися”, *банЄк* “казан”, *вирЕня*, *вирІтка* “домоткана доріжка”, *вЕрія* “галас”, *відЕй* “ймовірно”, *витАти* “обдаровувати молодих”, *гальманІ* “багато”, *гАчі*, *заст.* “верхній вовняні штани з домотканого полотна”, *глошІти* “не щастити”, *грЄтка* “вішалка”, *гУндзлик* “саморобний гудзик до кожухів”, *дрАби* “частина підводи, збитий з дощок віз для перевезення сіна, буряків”, *дрАнтя* “одяг”, *дрІхлий* “гнилий”, *жОрна*, *заст.* “пристрій для мелення борошна”, *заГа* “печія”, *запрЄтувати* “складати”, *зіпАнити* “кричати”, *киселІца*, *заст.* “солодка, попередньо заквашена, страва з хліба, грісу, житнього борошна”, *кІстка* “пензлик для писанок”, *кірніЦа* “кирниця”, *клАня* “одиниця виміру (зо штук)”, *кОрец* “центнер”, *напУдити* “налякати”, *остІна* “остюк”, *пІвка* “полотно”, *повІсмо* “волокно з конопель”, *полОнник* “черпак”, *портянІці*, *заст.* “чоловічі штани з білого полотна”, *прАжити* “смажити”, *прАнник*, *заст.* “рубель”, *пруткІй* “швидкий”, *пУжіти* “лякати”, *уклекАти* “ставати навколошки”.

З-поміж запозиченої лексики (за походженням) наявні слова з

– румунської мови: *бриндУшка* “пролісок”, *бужАта* “шматок”, *бумбОна* “цукерка”, *вАре* “напевно”, *врІтний* “злий”, *гордЯв* “казан”, *глотА* “багато (про людей)”, *грЕжда* “загорода для овець, розташована далеко в полі”, *грєнатОр*, *заст.* “військовий”, *гринджОли* “ноги”, *дзер* “сироватка”, *ділЕтка* “дерев'яна бочка місткістю 25 кг”, *клАка* “безоплатна допомога”, *кулЕстра* “зварене молоко корів, що отелилися”, *куріціИни* “чистота”, *малАй* “печений кукурудзяний корж”, *мінтА* “вибрик”, *млаКа* “узбережжя, заросле травою”, *моОша*, *заст.* “жінка, яка приймала пологи”, *паціИти* “статися (про недобрый випадок)”, *пІзьма* “злість”, *рІндза* “плакса”, *сокотАти* “стерегти”, *суфірЄти* “вірити”, *трандахІр* “троянда”, *Урати* “злитися”, *фрІка* “дисципліна”;

– польської: *бешитифрАнт* “бешкетник”, *вАрга* “губа”, *вАріят* “людина неадекватної поведінки”, *гамувАти* “стримувати”, *гандрабАтий* “високий”, *гарбАта* “чай”, *гвавт* “гвалт”, *гОвдя* “голова”, *цІрка* “мереживо”, *збан* “гличик”, *згАрда* “підвіска до ланцюжка”, *кАпец* “туфель”, *кОдло*, *знев.* “про групу людей”, *курУнка* “мереживо”, *лЯрва* “курва”, *манкОлія* “сум, туга”, *олУфко* “олівець”, *пантрувАти* “слідкувати”, *патЕльня* “сковорода”, *пЕндити* “гонити”, *пинцАк* “овес”, *пІтель* “змелене пшеничне борошно”, *слОік* “банка”, *слюб* “шлюб”, *стОника* “стрічка”, *тЕньгий* “великий”, *тлУмити* “нервувати”, *трачІння* “тирса”, *рІнка* “сковорода”, *сирЕта* “клейонка”, *склеп*

“магазин”, *склінтАти* “спорудити неякісно”, *скОзувати* “виховувати”, *фІгли* “пустощі”, *цебЕр* “відро”, *цимбрІлля* “цямрина”, *чир* “рідка каша з кукурудзяних крупів”, *шандАрь*, *заст.* “жандарм”;

– німецької: *алЯрм* “тривога”, *бАвна* “вата”, *бантІна* “поперечна кроква у курнику”, *братрУра* “заглиблення з кришкою збоку у печі, де можна гріти воду, сушити зерно”, *фасувАти* “розподіляти”, *гІмбель* “рубанок”, *гріс* “висівки”, *гальОн* “швидко”, *дзіГар* “годинник”, *дрІмба* “музичний інструмент”, *кляМка* “ручка дверей”, *кУфєр* “скриня”, *мєлдувАти* “заявити, донести на когось”, *талювАти* “розподілити щось”, *трафУнок* “випадок”, *райцувАти* “ходити”, *трюхАн* “індик”, *улЮфті* “швидко”, *урльОн*, *заст.* “відпустка військових”, *цуг* “запряжені поодиноці або один за одним коні або воли”, *иманАти* “прискіпуватись”, *шпАргат* “верхня металічна частина печі, де готують їжу”, *шпарувАти* “заощадливо вести господарство”, *шрУнка* “гвинт”, *шУтер* “гравій”, *шУфля* “совкова лопата”;

– угорської: *банувАти* “жалкувати”, *батЯр* “юнак-жартівник (порушник порядку)”, *бУнда* “важкий верхній одяг”, *ганч* “гандж, недолік”, *рУнтати* “зрушити з місця”, *пУгарь* “склянка”, *тирв'Сикати* “говорити дурниці”;

– турецької: *бАйда* “великий шматок (хліба)”, *кАлфа* “юнак-розпорядник на храмових святах”, *катрАн* “ганчірка”, *кірІня* “безлад (у приміщенні)”, *талабувАти* “толочити”, *фис*, *заст.* “очіпок”;

– грецької: *анкІрь*, *заст.* “приміщення за коридором (сінях) у трикімнатній хаті”, *кАндіти* “хворіти”, *катавАсія* “безлад (у справах)”;

– латинської: *кАпа*, *мед.* “коронка”, *бєсАги* “торби”, *пОрція* “склянка”;

– російської: *бОлван* “дурень”, *капЕц* “вигук на позначення розпачу”, *тужУрка* “шкіряна куртка”;

– чеської: *крижЄвка* “головка капусти”.

У лексичній системі буковинських говірок багато діалектизмів, запозичених з румунської мови. Виокремлюємо декілька груп *діалектизмів-румунізмів* у лексичній системі говірок (шлях їхнього семантичного і структурного розвитку з'ясовано за *Етимологічним словником української мови*).

Слова, запозичені з румунської мови з тим самим значенням.

ГрЕжда, -и, ж. Загорода для овець, розташована далеко в полі. У *грєжді* ночували вівці, бо до сила далеко.

ПІзьма, -и, ж. Злість. Мая на мени *пІзьму*.

СуфірЄти. Вірити, довіряти. Я тобі, сусідо, *суфірєю*. Я їму ни *суфірєю*, він їкис варівкий.

ТрандахІр, -у, ч. Несортові троянди. В нас *цєго трандахіру повнО* на *пиртхати*.

СокоТІти. Стерегти, доглядати. *Горот траба сокотити*, бо *ходе городами*, мичют *попідред* *всьо*: *моркву*, *цібулю*, *бураки*.

СокоТити – запозичення зі старої румунської мови; рум. *socoti* “стерегти, доглядати худобу” виводиться від слов. *scoti* “худоба, гроші”⁴.

Закономірно, що діалектизми-румунізми адаптуються фонетико-граматичними системами говірки. Напр.:

Урати, *знев.* Злитися, навіть без причини. *Урая* на мени, ни *знати* *чьо*.

⁴ Etymologichnyi slovnyk ukraïnskoi movy. U 7 t. [Etymological dictionary of the Ukrainian language. In 7 vol.], za red. O. S. Melnychuk, K.: Nauk. dumka, 2006, Vol. V, P. 346 [in Ukrainian].

Урати – слово, засвоєне граматичною системою українських говірок; пор. *urǎ* – ненависть, ворожнеча, злість⁵.

Під, *поду*, ч. Горище. *Ми на поді тримаємо сіно.*

Слово *під* запозичене з румунської мови, адаптоване фонетичною системою говірки, пор. *pod* – горище⁶.

Ділетка, *-и, ж, заст.* Невелика дерев'яна бочечка місткістю 25 кг. *Маю шия ділетку сала соленого.*

Слово *ділетка* – результат фонетичної видозміни слова *гелетка*, можливо, зближеної зі словом *ділити*⁷.

Гелета “дерев'яна посудина, барило” – запозичення з румунської мови⁸.

Слова, запозичені з румунської мови, адаптовані лексико-семантичною системою говірки, тобто в значеннях діалектизмів-румунізмів відбулися семантичні зрушення. Пор.:

БІИДИЙ. Добрий, спокійний (про домашніх тварин). *ТилЄтко блінде, даяси помацати.*

Блинда “сильний висип на шкірі” – запозичення з румунської мови; рум. *blind* “спокійний, м'який” на основі виразу *bolfa blinda* “спокійна, м'яка болячка”⁹.

Варієкий. Ненадійний. *Стурижиси йго, він такий варієкий.*

Варієкий пов'язане з рум. *варе* “хіба, невже”.

ВрИтний. Про людину з важким характером, вередливу. *Він врИтний чьоловік, али я взела саму, тьий жиймо.*

ВрИтний “нелюбий, небажаний, надокучливий” – запозичення з румунської мови; рум. *urít* “поганий, неприємний” пов'язане з (*a*) *urí* “ненавидіти, мати відразу”¹⁰.

ГирдЯв, гордЯв, *-а, ч., заст.* Казан. *Колис на казан казали гордЯв, у нему замашишовали у пічі гОлуці чі борш з бураків чірвоних, фасулі.*

Гирдєв “великий горщик на кулешу” – запозичення з румунської мови, рум. *hirdau* “діжка, цебро”¹¹.

КорнЄти. (ЛД). Тривожити, зазвичай із запереченням. *Лиши йго, ни корнєй, най спит, бо труднИй з до-роги.*

Слово *корнєти* – це фонетична видозміна рум. *por-ni* “приводити в рух, виряджати, спонукати, рушати”¹².

Мінта, *-ів, мн.* Вибрик. *У него такі мінта, спасу нима!*

Мінти “розум, клепка” – запозичення з румунської мови; рум. *minte* “розум”¹³.

МОша, *-і, ж., обр., заст.* Жінка, яка приймала пологи. *Колис моша помагала брати тіти. Як приходив час, кликали мошу. Вона всьо знала коло дитини і жінки.*

МОша – запозичення з румунської мови; рум. *тоз* “дідусь”¹⁴.

РИндза, *-и, сп., знев.* Плакса. *Руя тьий руя, йкас риндза. Діти прозиваюци риндза-бриндза.*

Первісно *риндзя* “телячий шлунок; закваска для молока” – запозичення з румунської мови¹⁵.

Румунські слова стають твірними для похідних, значення діалектизмів-похідних сформовані на основі асоціативного зв'язку зі значенням твірних-румунізмів. Пор.: *глимей* – глина, ґрунт з великою домішкою глини – запозичення з румунської мови¹⁶.

ГлимЄздати. Повільно жувати. *Коровка напасласи і в жолобі помаленько там шос шия глимЄзда.*

СфацАрити, *знев.* Схопити. *Аница як сфацАрила від мени з рук бумбони, я ни спамніталаси.*

Пор.: *фацарити* “жити в злиднях” – не зовсім ясне, виводиться від рум. *fațarnic* “лицемір, дворушник”, пов'язане з *față* “обличчя”¹⁷.

Деякі слова походять з румунської мови, хоча потрапили до лексичної системи говірки через мови-посередники. Напр.:

БУнда, *-и, ж., заст.* Важкий верхній одяг. *Дошь, студінь, вбери БУнду, аби ни змерз.*

Бунда – запозичення з угорської і східнороманських мов через польське і словацьке посередництво¹⁸.

Натомість, для низки діалектизмів румунська мова виступає мовою-посередником. Напр.:

ВУрдитиси, *док. зурдитиси*. 1. Скипітися (про молоко). *Варила молоко, а воно зурдилоси, витко, бУло прокисле.* 2. *перен.* Зіпсуватися. *Хокіла розвЄсти фарбу, влила роцинник – зурдиласи.*

Вурдитиси – похідне від *вурда*, запозиченого із східнороманських мов, рум. *urdă* “солодкий овечий сир” виводиться від тур. *yogurt* “кисле молоко”¹⁹.

КЛАка, *-и, ж.* Гуртова робота в одного з односельчан. *Скликали клаку, тьий злутили курудзи.*

Клака – запозичення з молдавської мови, в яку потрапило із сербохорватської (*тлака* “панщина, примусова робота”) або з болгарської (*тлака* “вечорниці; безплатна колективна допомога в роботі сусідам, родичам”)²⁰.

МЛАка, *-и, ж.* Узбережжя, заросле травою. *Пасла корову на млаци у Долині Глібокі.*

Слово *млака* – запозичення із східнороманських мов; рум. *mlăcă* “болото” походить з південнослов'янських мов; болг. *млака* “багнисте місце”²¹.

У лексичній системі говірки с. Южинець Кіцманського району Чернівецької області наявні регіоналізми – елементи діалектної мови, територія яких обмежується однією

⁵ Rumyno-russkiy slovar [Romanian-Russian dictionary], sost. Nikolai Popovckii, Kyshynev: Knyhoizdatelstvo t.d. “Shekhter i S-ya”, 1922, P. 736 [in Russian].

⁶ Ibidem, P. 472.

⁷ Etymolohichnyi slovnyk ukraïnskoi movy. U 7 t...op. cit., Vol. II, P. 89.

⁸ Ibidem, Vol. I, P. 492.

⁹ Ibidem, Vol. I, P. 209.

¹⁰ Ibidem, Vol. I, P. 433.

¹¹ Ibidem, Vol. I, P. 508.

¹² Rumyno-russkiy slovar...op. cit., P. 472.

¹³ Etymolohichnyi slovnyk ukraïnskoi movy. U 7 t...op. cit., Vol. III, P. 479.

¹⁴ Ibidem, P. 526.

¹⁵ Ibidem, Vol. V, P. 78.

¹⁶ Ibidem, Vol. I, P. 523.

¹⁷ Ibidem, Vol. VI, P. 81.

¹⁸ Ibidem, Vol. I, P. 295.

¹⁹ Ibidem, P. 441.

²⁰ Ibidem, Vol. II, P. 453.

²¹ Ibidem, Vol. III, P. 489.

або кількома говірками²². Регіоналізми не зареєстровані ні у Етимологічному словнику української мови, ні у Словнику буковинських говірок. Пор.:

Куріцини. Ідеальний порядок у хаті. *Йой, в тебе такі куріцини.*

Слово *куріцини* запозичене з румунської мови; пор. *curăție* – чистота²³.

Наранджестий. (ЛД). Оранжевий, помаранчевий колір. *Це наранджесте у виритці дужи фатіне, приляюя (прикрашає).*

Слово *наранджестий* “оранжевий” – це адаптоване фонетичною та граматичною системами говірки румунське слово, пор. *nărațzat* – оранжевий²⁴.

Значення регіоналізмів може бути пов’язане асоціативним зв’язком зі значенням слова мови-донора. Напр.:

ГабукОм, присл., вжив. з дієсловами *наскладати, накидати.* Як-небудь. *Я у пральну машину прання накидаю габукОм, а синьйора міні каже, шо треба складати за рідочком.*

Припускаємо, що слово *габукОм* – запозичення з румунської мови, адаптоване лексичною та морфологічною системами говірки, пор. рум. *hăbuc* – шматок, рвати на шматки.

МунЯ, -і, ж. Хвиля на ставу. *Вітер звівси, така мунЯ на ставу. Нима як рибу ймити*²⁵.

Ймовірно, слово *мунЯ* “хвиля на ставу” – це адаптоване лексичною і граматичною системами говірки румунське слово, пор.: *munte* – гора²⁶. **ПундзьОвий, знев.** Гоноровий. *То пундзьовий хлопиц, ни знати, як пітступиси до него.*

Розглядаємо слово *пундзьОвий* як запозичення з румунської мови, адаптоване лексичною та морфологічною системами говірки, пор. рум. *pingă* – гаманець, мішечок для грошей²⁷.

Закономірно, що до лексичної системи говірки входять нові слова. Напр.:

гЛЮчити “погано працювати (про телевізор, телефон, принтер)”, **пАпик, негат.** “забезпечений чоловік, який має на утриманні молоду жінку (коханку)”.

З-поміж лексичних інновацій **жаргонізму** – слова, які властиві мовленню певних соціальних груп (молодому поколінню). Напр.: **доколупАтисис, перен.** “прискіпуватися”, **вішмАловатисис** “хизуватися”, **иманАти** “прискіпуватися”, **забЕмбати** “набридати”.

Для діалектного мовлення характерна яскрава образність: **пЕтрати** “розуміти”, **прилицькувАти** “прикрасити лиш зовні або зробити нашвидкуруч”, **приЛіпка** “про нав’язливу людину”, **приИцитисис** “гніватися”, **сконЯритисис** “розгніватися”, **стАкатисис** “домовитися про щось”, **статкувАти** “дбати”, **стрАбитисис** “згодитися”, **прибандУритисис** “придумати щось, необдуманно щось зробити”, **занінашиИти** “збідніти”, **збагАновати** “насіпати чогось багато”, **збурдАвіти** “бути самовдоволеним”.

У лексичній системі буковинських говірок привертає увагу велика кількість звуконаслідувальних дієслів, які, крім основного значення, мають значеннєвий компонент, зумовлений акустичним чинником. Звуконаслідувальні

дієслова формують лексико-семантичні групи.

ЛСГ “звучання”: **бОхнути** “голосно прогріміти (про грім, вистріл)”, **шандарАхнути** “про різкий звук”, **калАтати** “дзеленькати”, **фИркати** “звуки, які видають коні”, **прІсти** “муркотіти (про kota)”.

ЛСГ “споживання рідини та їжі”, зазвичай з конотативним забарвленням **зневажливе**: **гИтати** “жадібно пити воду”, **гОльгати** “пити рідину, голосно ковтаючи її (зазвичай про алкоголь)”, **лигАти** “ковтати”, **нЯмрати** “їсти з неохотою”.

ЛСГ “пересування”: **зафуркотІти** “летіти, іти зі звуком”, **вУжгати** “промчати зі звуком”, **шкрОмбати, знев.** “їти надто повільно, тягнути ногами по землі; особливо коли завелике взуття або йде старша людина”.

ЛСГ “мовлення” з конотативним значенням – **зневажливе**: **телЕньтіти** “говорити багато і безладно”, **бИркати** “нерозбірливо говорити”, **бУхкати** “дуже кашляти”, **воркотІти** “заперечувати, майже сваритися”, **галАкати** “говорити”, **рустІти** “голосно плакати”, **сюЮкати** “говорити багато пестливих слів, підлещуватись”, **тириндИчити** “багато говорити”, **пІвкати** “кричати писклявим голосом”, **нЯркати, мЯмкати, бЕлькати** “невиразно говорити”.

ЛСГ “стрибати”: **штрикАти** “стрибати”, **гУцкати-сис** “підстрибувати, сидячи на сидінні автобуса, машини”.

Низка слів має значеннєвий компонент “раптовість”: **влитрикнути** “раптово показатися”, **блИкати** “раптово посвітити (ліхтариком чи фарами машини)”.

Відповідно до тенденції економії мовних засобів у звуконаслідувальних словах спостерігаємо збільшення семемного обсягу, тобто слова набувають переносних значень, пор.:

штрикАти 1) “стрибати”: **штрикАя, як коза; 2) перен.** “лізти в очі”: **воднО штрикАя минІ в очі;**

зафуркотІти 1) “летіти, іти зі звуком”: **машиИна лиш зафуркотІла пОпри нЕго, лЕдві усньів вітскОчитисис; 2) перен.** “танцювати швидко”: **а спіднИчка лиш зафуркотІла у данціИ;**

бОхнути, бЕхнути 1) “голосно прогріміти (про грім, вистріл)”: **нарАз як бОхне, я чисто тирипУдиламсис; 2) знев.** “вдарити когось”: **раптом він йго як бЕхне, той аж ноги задЕр;**

фИркати 1) “звуки, які видають коні”: **кінь норовИстий, фИркая та копИтом б’я; 2) перен.** “бути незадоволеним”: **кІлька для неї зробив, а вона фИркая;**

фІвкати 1) “бити ногою (про корову)”: **корова фІвкнула ногов і пиривириУла пУтню з молоком; 2) перен.** “швидко піти”: **вона як фІвкнула спЕрид мене, як вІтром здуло;**

чвІрснути 1) **знев.** “плонутися крізь зуби”: **ни чвІрскай, гонорУйсис трохи, люди див’єсис; 2) перен.** “видавати звуки”: **дрОва у пічи лиш чвІрскают;**

пАкнути 1) **знев.** “затягнутися сигаретою”: **дай пАкнути, бо міні ни можна курити, але ж так хОчясис; 2) перен.** “вдарити”: **зАра як пАкну тебе, то аж ногами задиреш.**

²² Ukrainska mova: entsyklopediia [Ukrainian language: encyclopedia], redkol. V.M. Rusanivskiy, O.O. Taranenko, M.P. Ziabliuk ta in., K.: Vyd-vo “Ukrainska entsyklopediia” im. M.P. Bazhana, 2004, P. 544 [in Ukrainian].

²³ Rumyno-russkiy slovar...op. cit., P. 105.

²⁴ Ibidem, P. 366.

²⁵ Ibidem, P. 198.

²⁶ Ibidem, P. 358.

²⁷ Ibidem, P. 515.

Дієслова формують значення на основі асоціативного зв'язку із звуконаслідуванням: **кОцькати** “догоджати, дбати, пестити”, **цАпнути**, *знев.* “зловити на крадіжці”, **фУцькати**, *знев.* “бруднити”, **фУтькати**, *знев.* “поштуркуватися, маніпулювати кимось”, **бОвтатиси** “чалапатися у воді”, **талАпатиси** “гратися у воді (про дітей)”, **льОпати** “хлопати”, **траснути** “ударити батоном”, **кОцнути** “стукнути”, **пИкати** “шукати (про смерть)”.

Звуконаслідування мотивує назви дій тварин: **фИцкати** “бити ногою (про коня, корову)”, **фІвкати** “бити ногою (про корову)”, **бУцатиси** “битися головою у ви-м'я (про маленьке телятко)”.

Закономірно, що відзвуконаслідувальні дієслова – ознака дитячого мовлення: **цЮняти** 1) “ссати”, 2) “мочитися”; **гОпати** “танцювати”; **дИбУлети** “ходити (про маленьких дітей)”.

У лексичній системі говірки багато слів спільного роду із закінченнями *-а, -о*, які мають конотативне забарвлення – *зневажливе*: **волоцЮга** “ледар, людина, яка безцільно проводить час, бродяга”, **слІпУндра** “про того, хто недобачає”, **жвІнда** “про занудливу людину”, **магУля** “нерозумний”, **мерзА** “бридка, неприємна людина”, **пЕндя** “про людину, яка без мети ходить селом”, **пирІлЕта** “про настирливу людину”, **просторІка** “людина, яка багато і недоречно говорить”, **дрІпІцкало** “вередлива людина”, **пІрскало** “про людину, яка вередує, все заперечує”.

Висновки. Отож, специфіку лексичної системи буковинських говірок становлять діалектизми. Єдиний мовно-образний світ української нації засвідчують діалектизми – питомі українські слова, для яких джерелом є праслов'янська мова. З-поміж запозиченої лексики наявні слова з румунської, польської, німецької, угорської, турецької, грецької, латинської, російської, чеської мов. У лексичній системі буковинських говірок багато *діалектизмів-румунізмів*, з-поміж них слова, запозичені з тим самим значенням, і слова, адаптовані лексико-семантичною системою говірок, в значеннях діалектизмів-румунізмів відбулися семантичні зрушення. Специфіку лексичної системи говірки с. Южинець Кіцманського району Чернівецької області відтворюють регіоналізми.

До лексичної системи говірок входять нові слова. З-поміж лексичних інновацій *жаргонізми* – слова, властиві мовленню молодого покоління. Для діалектного мовлення характерна яскрава образність. У лексичній системі буковинських говірок велика кількість звуконаслідувальних дієслів. У руслі тенденції економії мовних засобів вони збільшують семемний обсяг. У лексичній системі говірок конотативне забарвлення мають слова спільного

роду із закінченнями *-а, -о*.

Natalia Rusnak. Lexical peculiarities of Bukovinian dialects (on the material of the Yuzhynets dialect of Kitsman region of Chernivetska oblast). The relevance of scientific work is determined by the need to research the vocabulary of dialects that keep the original worldview of the nation, relics of spiritual culture, understanding of ethical norms of the people, relations with other peoples nations.

The purpose of scientific research is to find out the peculiarities of the lexical system of Bukovina dialects. **The novelty** of article is that, for the first time, the linguistic material of the Yuzhynets dialect of Kitsman district of Chernivtsi region is attracted for scientific circulation. In scientific work the structural, comparative-historical **methods** and the approach of component analysis are used

Conclusions. Dialecticisms are the basis of Yuzhynets dialect vocabulary. Dialecticisms are specific Ukrainian words which testify the single linguistic world of the Ukrainian nation. The source of dialecticisms is the Slavic language: *вирЕня, вирІтка відЕй, витАти гальманІ, гАчі, глошІти, грЄтка, гУндзлик дрАби*.

Among the borrowed vocabulary there are words which came from Romanian: *брІндУшка, букАта, бумбОна, врІтний, гордЯв, грЕжда, дзер, клАка*; Polish: *беитифрАнт, вАрят, гамувАти, гвавт, цІрка, збан, зАрда*; German: *алЯрм, бАвна, бантІна, братрУра, фасувАти, гІмбель, гріс*; Hungarian: *банувАти, батЯр, бУнда, ганч, рУнтати, пУгарь*; Turkish: *бАйда, кАлфа, катрАн, кирІня, талабувАти, фис*; Greek: *анкІрь, кАндіти, катавАсія*; Latin: *кАпа, бесАги, пОрція*, Russian: *болвАн, капЕц, тужУрка*; Czech: *крїжСєва*.

New words are included to the lexical system of Yuzhynets dialect. Among lexical innovations there are jargonisms – the words which are used by young generation.

Key words: dialect, lexical level of the language system, dialecticism, borrowing word, jargonism, connotatively colored word, regionalism.

Руснак Наталія – доктор філологічних наук, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів: когнітивна лінгвістика, діалектологія, етнолінгвістика, прагматична текстологія. Автор понад 110 наукових праць, у тому числі 5 монографій.

Rusnak Natalia – Doctor of Philological Sciences, Professor of the Department of Modern Ukrainian Literature Language at the Chernivtsi National University named after Uryi Fedcovich. Research interests: cognitive linguistics, dialectology, ethnolinguistics, pragmatic textology. Author of more than 110 scientific works, including 5 monographs.

Received: 11.02.2020

Advance Access Published: March, 2020

© N. Rusnak, 2020